

Ольга Лучанінова,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інженерної педагогіки
Українського державного університету науки і технологій
(ННІ «Інститут промислових і бізнес технологій»),
м. Дніпро, Україна
ORCID ID:0000-0001-8336-9273
e-mail: 2017olgapetrovna@gmail.com

ВИХОВНІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ ВІЙНИ І ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Анотація. У дослідженні схарактеризовано авторське бачення педагогічної рефлексії сучасного викладача, який здійснює свою професійну діяльність в умовах війни й трансформації у вищій освіті. Назріла необхідність перегляду традиційної програми підготовки магістрів із професійного навчання щодо її гнучкості й розвитку загальних компетентностей, адже випускникам доводиться дедалі частіше працювати в непередбачуваних умовах, спираючись на свої особистісні якості.

У статті наголошено на виховних аспектах педагогічної рефлексії, які передбачають психологію життєтворчості молодшої людини, адаптацію до нових вимог стейкхолдерів, розвинені гнучкі навички, гармонію особистісних і професійних якостей або компетентностей, формування ціннісних орієнтирів. Педагогічна рефлексія викладача, який здійснює професійну підготовку магістрів-майбутніх викладачів, є важливим структурним компонентом його діяльності.

Мета – розкрити виховні аспекти педагогічної рефлексії щодо формування особистості майбутнього викладача в умовах війни і трансформації вищої школи, актуалізувати виховну цінність загальнокультурних компетентностей здобувачів вищої освіти, наголосити на оновленні освітнього середовища й виховної системи університету, де формується студент як особистість.

Методи та методики. Основними методами дослідження є аналіз психолого-педагогічної літератури, аналітичні матеріали про стан вищої освіти, осмислення матеріалів Першого українського педагогічного конгресу (1935р.) щодо актуальності виховних аспектів педагогічної рефлексії з сучасною українською педагогікою; синтез, узагальнення, систематизація трансформаційних процесів у вищій освіті через педагогічну рефлексію викладача.

Результат. Розвиток магістра з професійної освіти – це процес

психолого-педагогічної підтримки особистості студента. Розвиток стає частиною системи виховання студента й перетворюється на його особистісну систему свідомої педагогічної дії й морального вибору.

Теоретичне значення дослідження полягає в оновленні духовно-культурного змісту освітнього середовища університету, де, крім навчання, відбувається формування особистості здобувачів вищої освіти завдяки умовам життєтворчості та педагогічної рефлексії викладача.

Практичне значення дослідження – це результат педагогічного експерименту щодо розвитку загальнокультурних компетентностей майбутніх викладачів з професійного навчання й використання їх в освітньому процесі.

Ключові слова: педагогічна рефлексія, трансформаційні процеси, особистість магістра, загальнокультурні компетентності, українська педагогіка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Українська педагогіка має суттєві особливості порівняно з педагогікою класичною: нове педагогічне мислення викладача відповідає новим вимогам суспільного життя у XXI столітті.

Нині ми говоримо про педагогіку інноваційну, цифрову, соціальну, адаптивну. Нові аспекти виховання передбачають психологію життєтворчості молоді людини, адаптацію до нових вимог стейкхолдерів, розвинені гнучкі навички, гармонію особистісних і професійних якостей або компетентностей, формування ціннісних орієнтирів.

Ми констатуємо (Лучанінова, 2017), що ще до пандемії в суспільстві накопичилася низка суперечностей, пов'язаних зі зміною цінностей і пріоритетів суспільного розвитку, недостатньою мобільністю системи освіти, певною інертністю як освітньої системи, так і професійної свідомості педагогів. Назріла необхідність перегляду традиційної програми підготовки магістрів з професійного навчання щодо її гнучкості й розвитку загальних компетентностей, адже випускникам доводиться дедалі частіше працювати в непередбачуваних умовах, спираючись на свої особистісні якості.

Є підстави говорити (Amanda Crowfoot, 2022) про освітні втрати (англ.

learning losses або learning gaps) – загальну або конкретну втрату знань або навичок через тривалу прогалину чи розрив в освітній програмі учня. Важливо уточнити, що до освітніх втрат можна віднести й зниження рівня розвитку загальних і ключових компетентностей, що найкраще формуються у виховній взаємодії з викладачем.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Науковці досліджують проблеми трансформаційних процесів у вищій школі (Г. Кравчук, Т. Шевчук; Н. Мосьпан, Г. Педченко та ін.); кількісні та якісні параметри розвитку української вищої освіти (А. Шевчук); особливості педагогічної рефлексії викладача (І. Зимня, І. Бех, І. Княжева, А. Федорова та ін.); світові освітні тренди (В. Єрмаченко, В. Дериховська та ін.); особливості виховної системи навчального закладу (І. Єрмаков, Г. Ковганич та ін.); трансформаційні процеси європейської освіти (Adrianna Kezar and Peter Eckel; Amanda Crowfoot; García-Morales, Garrido-Moreno and Martín-Rojas; Mishra, L., Gupta, T., and Shree); методи сучасної української педагогіки (О. Вишневський). Серед трансформаційних процесів в освіті й суспільстві проблема виховання особистості як здобувача вищої освіти в пріоритеті.

На думку А. Шевчук (2012), освіта перетворилася на освоєння особистістю нових знань для її адаптації у швидкоплинному світі. Більш важливими стають форми навчання й донесення інформації, ніж якість цього процесу.

Глобалізація вищої освіти потребує впровадження інновацій у сферу знань. Трансформаційні процеси в освіті відбуваються в усьому світі, в умовах цифрової трансформації, проривних технологічних інновацій та прискорених змін (García-Morales, 2021).

Дослідники освітніх трансформацій ще на початку століття (Adrianna Kezar and Peter Eckel, 2002) виокремили п'ять основних стратегій трансформаційних змін, їх смислоутворення і взаємозв'язок між основними і другорядними стратегіями, нелінійний процес змін і необхідність балансу між стратегіями. Це свідчить про незворотність трансформаційних явищ як

у суспільстві, так і вищій освіті.

Пандемія і війна виявили прогалини в освіті, на які треба звернути увагу позачергово і розвивати не лише технологічні напрями навчання, а й гуманітарний напрям, а також уникати спрощеної парадигми змін. Як акцентує В. Єрмаченко (2017), науково-обґрунтованим має стати баланс дисциплін (курсів) теоретичної підготовки, посилення гуманітарної та соціальної складових освіти, оскільки такі дисципліни потребують творчого мислення.

На тлі цих процесів актуалізовано проблему формування особистості студента в стінах університету. Через війну виховні, психолого-педагогічні проблеми формування загальних, м'яких навичок стали більш помітними й для магістрів з професійного навчання зокрема.

Мета та завдання статті: розкрити виховні аспекти педагогічної рефлексії щодо формування особистості майбутнього викладача в умовах війни і трансформації вищої школи, актуалізувати виховну цінність загальнокультурних компетентностей здобувачів вищої освіти, наголосити на оновленні освітнього середовища й виховної системи університету, де формується студент як особистість. Практичним завданням є також перевірка рівня сформованості загальнокультурних компетентностей магістрів з професійного навчання.

Основними методами дослідження є аналіз психолого-педагогічної літератури, аналітичні матеріали про стан вищої освіти, осмислення матеріалів Першого українського педагогічного конгресу (1935 р.) щодо актуальності виховних аспектів педагогічної рефлексії з сучасною українською педагогікою, синтез, узагальнення, систематизація й трансформація вищої освіти через педагогічну рефлексію викладача.

Виклад основного матеріалу дослідження. Назріла необхідність розглянути Європейську стратегію для університетів, яка є важливим кроком у поєднанні Європейського освітнього простору та дослідницького

простору на основі Європейського простору вищої освіти (Amanda Crowfoot, 2021).

Науковці зазначають, що на глобальному рівні доступний широкий спектр платформ і рішень для онлайн-комунікації, які допомагають оцифрувати весь процес викладання й навчання в умовах Covid-19 (Mishra et al., 2020). Отже, можемо спостерігати практичне розв'язання трансформаційних процесів, пов'язаних насамперед з цифровізацією в освіті.

Важливо наголосити на особливостях цих процесів в Україні, бо, якщо в Європі та світі вони ускладнювалися внаслідок пандемії, то українська вища освіта потерпає від війни й відсутності мінімальних технічних умов.

Є. Ніколаєв та інші (2023), досліджуючи зміни у вищій освіті через війну, зазначають, що вища освіта в Україні вже не буде такою, як була, її відновлення у повоєнний період здійснюватиметься за рахунок модернізації, діджиталізації та навчання впродовж життя з прив'язкою до працівника, роботодавця та компетентностей.

Г. Кравчук (2020), аналізуючи тенденції трансформації вищої освіти в сучасних соціально-економічних умовах, наголошує на практичних можливостях здобуття освіти без обмежень у просторі й часі. Отже, розв'язанню проблем професійних компетентностей здобувачів вищої освіти вже приділено певну увагу.

Залежно від соціального замовлення й рівня розвитку суспільства змінюється зміст виховання, але суб'єктом виховання є людина, тобто викладач може спрямувати виховний вплив на вдосконалення особистості студента. Випускник реалізуватиме себе через різні сфери життя, а вихованість допоможе йому відчутти себе особистістю у професійній діяльності.

Трансформаційні освітні процеси тісно переплелися з політичною ситуацією в країні, розкрили латентні якості всіх учасників освітнього

процесу. Тисячі студентів і викладачів добровольцями воюють на фронті, слухають і читають лекції- онлайн, вириваються в мирне життя на екзамени.

Педагогічна рефлексія є структурним компонентом професійної діяльності викладача, барометром його готовності до змін; це внутрішній аналіз викладачем-дослідником тих освітніх проблем, які актуалізуються в період трансформаційних процесів і війни зокрема. Викладач, який здатний осмислювати свою професійну діяльність на теоретичному рівні й переносити здобуті висновки в освітній процес, має не тільки високий рівень педагогічної рефлексії, а й виконує виховну місію щодо формування особистості майбутнього фахівця (Федорова, 2017). Мова йде здебільшого про комунікативний і особистісний аспекти педагогічної рефлексії.

Педагогічна рефлексія викладача апіорі несе в собі виховні аспекти (погляди): на особистісно-комунікативному рівні це бажання почути студента й допомогти йому долати освітні труднощі, розібратися в психологічному стані молоді заради її успішного професійного майбутнього. Для цього потрібний діалог рівних партнерів, співучасть, співрозуміння, порада, коли психологічний стан студента важливіший за якість засвоєння навчального матеріалу. Для викладача – це його сумління, аналіз поведінки та якостей у взаємодії зі студентами й колегами.

Так, сьогодні національно-патріотичне виховання демонструє глибинний заряд свідомості: на своїй землі живемо, свою землю боронимо у цій віроломній війні за незалежність. Нині викладач у своїй професійній діяльності стає активною фігурою цього процесу, одночасно виявляючи свою професійну компетентність і спираючись на цінності педагогіки, національну систему виховання, її ідеї, погляди, переконання. Цим заповнене духовне поле свідомих українців, які на практиці підтвердили силу своїх переконань на фронті, у тилу, в університетських аудиторіях – це «духовне самовідтворення і самозбереження народу» (Вишневецький, 2006). Викладач через навчальні й виховні методи сучасної української педагогіки

забезпечує двоєдиний процес пізнання й навчання, знання й розвитку свідомості, цінностей тощо.

Викладач мислячий і зорієнтований на виконання професійної й виховної місії через педагогічну рефлексію, зумовлює трансформацію особистісного ставлення до себе та інших учасників педагогічної взаємодії. Наприклад, поглиблює своє розуміння того, що незалежність і патріотизм є як інструментальними, так і моральними поведінковими цінностями. Відповідальність, сміливість – грані цінностей різних компетентностей. Любов і свобода є термальними цінностями найвищого гатунку, пов'язані з кінцевою метою життєдіяльності людини, тому є одночасно особистісними й соціально спрямованими. Кількадесятирічний етап життя в незалежній Україні довів взаємозв'язок та ієрархію цих цінностей, їхню дієвість, прагнення українців жити в незалежній державі.

Навчання в умовах війни здійснюється за іншим сценарієм, бо війна сприймається як іспит, катарсис, випробування, і студенти по-різному ставляться як до навчання, так і життя. Людина використовує правило жити за тими цінностями, які є в її життєвому арсеналі, бо з перших днів війни почалося конструювання «нової нації нової потужної держави» (Андрущенко, 2022, с. 46).

Ми бачимо, як система виховання вчорашнього учня чи студента перетворюється на особистісну систему свідомої педагогічної дії й морального вибору, а Україна стає початком і кінцем української долі для кожного свідомого українця. Навчилися міряти свою духовну силу від голови до неба.

Сучасна українська педагогіка сягає своїм духовним корінням у першу половину ХХ ст., коли на Першому українському педагогічному конгресі у 1935р. його учасники визначили напрями національного виховання та потребу у вихованні молоді в дусі жертвності в ім'я праці, віри й бажання жити для суспільства (Перший український педагогічний конгрес, 1935).

У рефератах, з якими педагоги виступали на конгресі, йшлося про проблеми виховання молоді: формування характеру людини, важливість української мови, яка має бути «хребтом» навчання; місце виховного ідеалу в житті людини, можливості для учнів стати учасником культурного життя; пізнання душі дитячої, її довкілля, щоб знати, як виховувати; виховання як культурна одиниця триває все життя у школі, сім'ї, середовищі тощо (С. Балей, Я. Кузьмів, В. Метельський, Є. Храпливий, В. Пачовський) (Перший український конгрес, 1935).

Прошло майже століття, але проблеми в освіті нині ті самі. А в центрі виховання – молода людина з її характером, мовою, навчанням, суспільними відносинами.

Освітня аналітика вищої школи в умовах війни (Шевчук, 2022) показує, що сучасна система вищої освіти має потенційні можливості для розвитку відповідно до принципів української педагогіки. Через воєнну небезпеку необхідними є технології гнучкого навчання, чесна кооперація між українськими та зарубіжними закладами вищої освіти. Професійний обов'язок викладача має ґрунтуватися на принципі упровадження моделі «освіта упродовж життя». Учитель у школі, викладач у закладі вищої освіти мають бути чимось більшим – дослідником, громадянином на весь ріст в кожному ділі, в кожному кроці ... творити нових людей, родину, місто, громадянство, цілу націю (Перший український педагогічний конгрес, 1935). Як викладач, так і шкільний учитель мають постійно трансформуватися до змін і вимог суспільства, щоб завжди бути готовими до формування особистості студента з необхідними для суспільства якостями. Це питання посідає чільне місце в Стратегії розвитку вищої освіти на 2022-2032 рр., зокрема у розвитку загальних компетентностей у здобувачів вищої освіти, а також дуальній освіті, мобільності студентів, залученні іноземних студентів, виконанні міжнародних проєктів студентами тощо (Операційний план реалізації у 2022-2024 роках Стратегії розвитку

вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, 2022).

Актуальність формування загальнокультурних компетентностей у молоді пов'язана також з ціннісними змінами у свідомості громадян (цивілізаційними змінами), які залишалися на окупованих територіях, а зараз є переселенцями центральної частини України і потребують більшої уваги психологічних служб. Як зазначають дослідники, робота над формуванням нової України лише почалася, важливо знайти теоретичне й методологічне підґрунтя для аналізу війни, її наслідків і людини. Це необхідно задля створення нової ідеології України (Українське суспільство в умовах війни, 2022).

Отже, розвиток необхідних для життя загальнокультурних компетентностей у майбутнього викладача з професійної освіти є важливою цеглинкою цього процесу. Майбутнього викладача треба і формувати, і виховувати. Нові вектори виховання маємо шукати в розумінні понять «виховання як ставлення до соціального середовища і до природи» та «розвиток як самоудосконалення людини». Відповідно до вимог виховання людина формує фундаментальні якості: моральність, патріотизм, демократизм, родинність та природосвідомість.

Виховна місія вищої школи – сприяти молодій людині в стінах університету бути особистістю, наділеною цінностями громадянського суспільства, які ми сьогодні виборюємо на фронтах війни.

В умовах трансформації вищої школи викладач має усвідомити, що з психологічної точки зору процес виховання означає встановлення рівноваги між особистістю і зовнішнім середовищем, що є компонентом її діяльності (Вишневецький, 2006). Досягти цієї рівноваги можна, використовуючи в процесі навчання виховні й розвиваючі технології.

Так, магістри з професійної освіти як майбутні викладачі саме і опановують на практиці такі технології. Априорі стала необхідною соціальна відповідальність, яку не можна сформувати тільки в теорії, життєва практика допомагає студентам бути відповідальними за своє життя й життя

суспільства. Перед викладачами стоїть завдання із забезпечення цих умов, адже такі студенти є генерацією викладачів нового покоління.

Важливо наголосити на оновленні освітнього середовища й виховної системи університету. Особистість майбутнього викладача формується не тільки в процесі вивчення професійно спрямованих дисциплін. Здебільшого це вплив освітнього середовища й особливості виховної системи закладу, яка створює умови для формування суб'єкта життєтворчості. Виховання в сучасному розумінні не має права на моралізаторство, а на практиці формує молоду людину у співтворчості, співдіяльності й комунікації з іншими учасниками освітнього процесу, стає стратегією її життя. Саме тому освітнє середовище наповнюється науковими гуртками, творчими колективами, клубами (speaking club, психолого-педагогічним чи історичним, креативного лиття з металу), які орієнтовані на розвиток індивідуальних якостей та загальнокультурних компетентностей особистості студента та його потенційних можливостей. Так, фестивалі спонукають до виявлення талантів, толерантності й командної роботи під час репетицій і виступів; на засіданнях психолого-педагогічного клубу студенти як майбутні викладачі проводять мінідослідження, готують виступи, організують психологічні тренінги разом із психологом – вчаться розуміти себе та інших, взаємодіяти, бути лідером, доводити власну думку й переконувати у своїй правоті, проводити рефлексію тощо. Окремою й важливою структурною одиницею освітнього середовища є студентські ради або студентські парламенти: тут студенти можуть розвинути в собі навички політичного або суспільного лідера, креативно організувати позааудиторний час студентів (освітні й виховні квести, змагання команд, волонтерство, вміння здійснювати презентації, проводити вибори в студентські органи тощо).

Практичним проявом застосування інноваційних виховних технологій є студентські парламенти (студентське самоврядування) як центри розвитку інноваційно мислячої особистості. Усе позитивне в студенті треба

проектувати, а викладач-педагог має сприяти цьому процесу.

Під час війни духовність молодих людей яскраво виявляється в пізнанні істини знань, добрі й красі вчинку. Студент як особистість розв'язує свої проблеми не відповідями, а діями – волонтерство, понаднормована робота, оволодіння новими професіями, навчання упродовж усього життя, пошуки смислу життя через навчання, участь у коворкінгах, самовдосконалення.

Наводимо результати педагогічного експерименту з розвитку загальнокультурних компетентностей магістрів. Уважаємо, що освітньо-виховна підготовка магістра як майбутнього викладача з професійної освіти в умовах трансформації вищої школи має ґрунтуватися на відповідності гуманітарної й професійної освіти потребам духовно-культурного розвитку суспільства; забезпеченні духовно-культурного й морального розвитку магістра з професійної освіти, опануванні ним ефективних методів й виховних технологій; рефлексивності професійної діяльності майбутнього викладача, оволодінні духовно-моральним досвідом у розв'язанні професійних завдань. Важливим є поєднання професійних й особистісних якостей – сучасний викладач з розвиненими цифровими й загальнокультурними компетентностями.

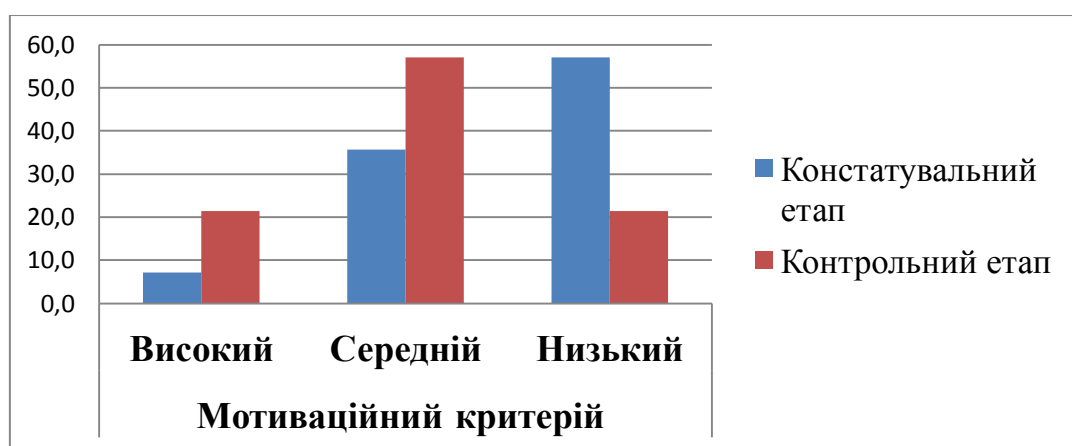

Рис. 1. Динаміка рівня розвитку загальнокультурних компетентностей магістрів в ЕГ за мотиваційним критерієм

За мотиваційним критерієм рівень загальнокультурних компетентностей магістрів в ЕГ змінився: студенти виявляють більшу

внутрішню мотивацію до самовдосконалення в професійній діяльності та більшу активність.

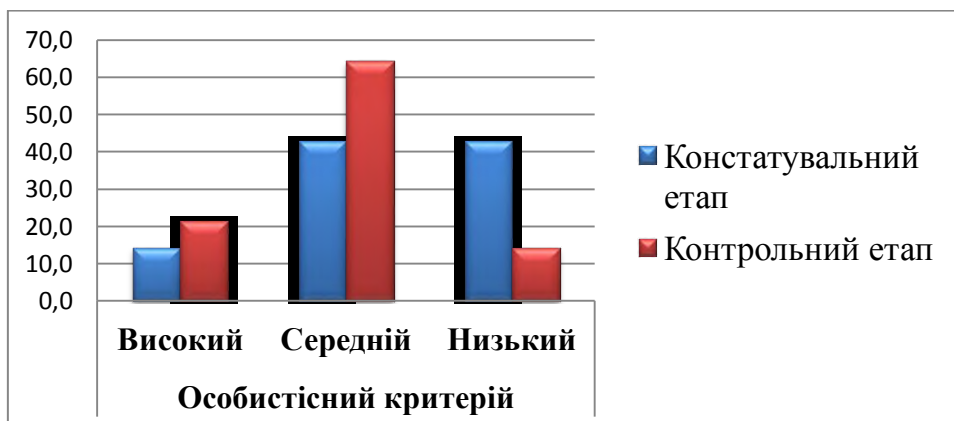

Рис. 2. Динаміка рівня розвитку загальнокультурних компетентностей магістрів в ЕГ за особистісним критерієм

За особистісним критерієм виявлено, що студенти більш упевнено почуваються під час коворкінгів, у процесі виконання творчих завдань, з більшими позитивними емоціями виконують завдання.

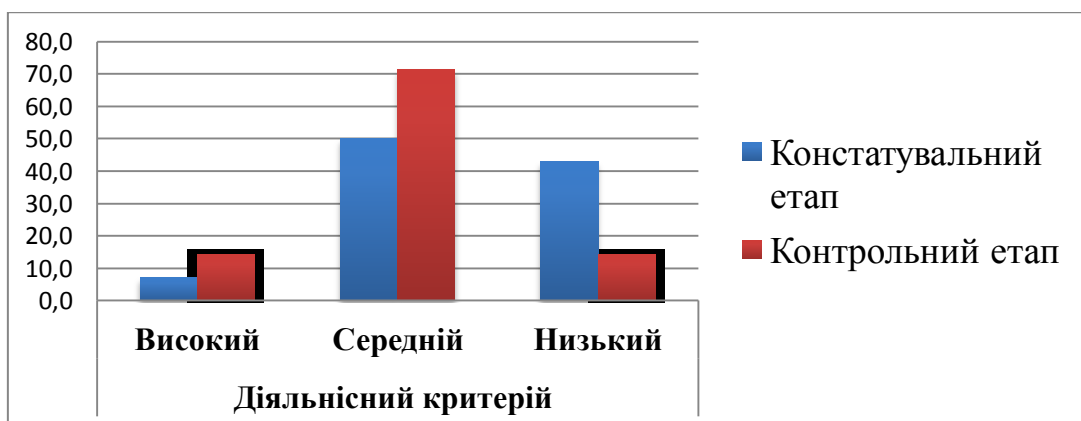

Рис. 3. Динаміка рівня розвитку загальнокультурних компетентностей магістрів в ЕГ за діяльнісним критерієм

За діяльнісним критерієм в ЕГ відбулись певні зміни, зокрема зросла на 7,14 %, кількість студентів з високим рівнем та на 21,43% – кількість студентів з середнім рівнем.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що в соціокультурному середовищі університету зміни в особистості студента можна забезпечити впровадженням інноваційних виховних і педагогічних технологій. Саме вони лежать в основі створення конкурентоспроможного

закладу вищої освіти, його іміджу (Інноваційні виховні технології у теорії і практиці сучасної освіти, 2021; Єрмак, 2021).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розкривши виховні аспекти педагогічної рефлексії щодо формування особистості майбутнього викладача в умовах війни і трансформації вищої школи, формулюємо такі висновки:

1. На часі створення соціокультурного середовища в університеті, яке забезпечуватиме загальнокультурні компетентності здобувачів вищої освіти, сприятиме вихованню гуманної особистості, яка здатна творчо й критично мислити, опрацьовувати інформацію, переживати події, співпереживати проблеми не тільки близьких людей, а й суспільства.

2. Розвиток магістра з професійної освіти (у багатьох країнах – едукація) треба розглядати як процес психолого-педагогічної підтримки особистості студента, створення умов для його розвитку й управління процесом соціалізації, оскільки він вступає в останню фазу виховання в стінах університету. Розвиток стає частиною системи виховання студента й перетворюється на його особистісну систему свідомої педагогічної дії й морального вибору.

3. Спостерігається зміщення акценту з суспільного виховання на саморозвиток і самовиховання особистості з новими соціальними навичками. Науковці-педагоги констатують формування особистості студента нового типу, який володіє навичками адекватних дій в умовах невизначеності та в ситуаціях, які постійно змінюються. Така молода людина матиме мотивацію змінювати себе й суспільство.

4. Педагогічну рефлексію щодо формування особистості магістра з професійної освіти пов'язуємо з вихованням у сучасних умовах трансформації вищої освіти як впливом людини на людину, духовним контактом, досягненням спільності досвіду викладача й бажанням студента його прийняти. Духовність неможливо виховати. Тільки сама людина формує себе через творчу діяльність, здатність аналізувати й моделювати

себе відповідно до прийнятого духовного ідеалу. Трансформаційно-рефлексійні процеси мають відбуватися не тільки в освіті, а й у свідомості її учасників – викладачів і студентів.

5. Сучасна українська педагогіка, набуваючи особливостей нових векторів (цифрова, адаптивна, інноваційна та ін.), є незмінною стосовно суб'єкта виховного впливу – студента – через трансформовані до вимог суспільства освітньо-виховні методи і технології та свідчить про безперервність процесу навчання й виховання упродовж життя. Педагогічна рефлексія викладача сприяє результативності цього процесу.

Перспективою розглянутої проблеми вважаємо дослідження організаційно-педагогічних умов розвитку педагогічної рефлексії магістрів як майбутніх викладачів із професійного навчання у повоєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андрущенко, Т.І. & Андрущенко, Т.В. (2022). Війна: духовно-естетичні та моральні цінності – утвердження чи перегляд. *Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. інтернетконференції, Київ, 15.04.2022 (с. 45–48). Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова,
- Вишневський, О. (2006). *Теоретичні основи сучасної української педагогіки*. КОЛО.
- Ніколаєв, Є., Рій, Г. & Шемелинець, І. (2023). *Вища освіта в Україні: зміни через війну*: аналітичний звіт. Київський університет імені Бориса Грінченка.
- Федорченко, Т. Є. & Ївженко, Ю. В. (Ред.) (2021). *Інноваційні виховні технології у теорії і практиці сучасної освіти*: зб. матеріалів наук.-практ. конф., Київ.
- Єрмаков, І. (2021) Виховна система школи: сутність, розвивально-корекційні і захисні параметри. *Інноваційні виховні технології у теорії і практиці сучасної освіти*: зб. матеріалів наук.-практ. конф., Київ (с. 20-25).
- Єрмаченко, В. Є. & Дериховська, В. І. (2017) Особливості трансформації світової системи вищої освіти у XXI столітті. *Економіка і суспільство*, 10, 518–522.
- Лучанінова, О. П. (2017). *Програма виховання студента «Професіонал і особистість»*. НМетАУ.
- Кравчук, Г. & Шевчук, Т. (2020). Тенденції трансформації вищої освіти в сучасних соціально-економічних умовах. *Вісник Університету банківської справи*, 1 (37), 131–137. DOI - 10.18371/2221-755x1(37)2020208373. https://www.researchgate.net/publication/343149168_TENDENCII_TRANSFORMACII_VISOI_OSIVITI_V_SUCASNIH_SOCIALNO-EKONOMICNIH_UMOVAN
- Операційний план реалізації у 2022–2024 роках Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки.* <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Operatsiynyy.plan.SRVO-23.02.22.pdf>
- Перший український педагогічний конгрес*, 1935. (1938). Львів. тов. «Рідна школа».

- Дембiцький, С., Злобiна, О., Костенко, Н. & al. (2022). Українське суспiльство в умовах вiйни: колективна монографiя, за ред. член.-кор. НАН України, д. фiлос. н. С. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Інститут соцiологiї НАН України.
- Федорова, А. (2017) Особливостi педагогiчної рефлексiї педагога. Педагогiчна майстернiсть викладача вищої школи, 5, 191–203. <http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/6516/1/191-203.pdf>
- Шевчук, I., & Шевчук, А. (2022). Освітня аналітика крiзь призму вiйни: виклики та можливостi для вищої школи України. *Економiка та суспiльство*, (39). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>
- Шевчук, А. (2022). *Трансформацiя вищої освiти в Україні: ретроспективний аспект*. <http://ea21journal.world/wp-content/uploads/2022/04/ea-V123-24.pdf>
- Crowfoot A. *The european strategy for universities and system-level reforms: Quo vadis?* https://www.youtube.com/watch?v=1XXk5R_wdUw?t=6451.
- Kezar, A., & Eckel P. (2002). Examining the Institutional Transformation Process: The Importance of Sensemaking, Interrelated Strategies, and Balance. *Research in Higher Education*, 43 (3), 295-328.
- García-Morales, Garrido-Moreno & Martín-Rojas (2021). The Transformation of Higher Education After the COVID Disruption: Emerging Challenges in an Online Learning Scenario. *Front. Psychol.*, 11 February, Sec. Organizational Psychology. Vol. 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.616059>
- Mishra, L., Gupta, T. & Shree, A. (2020). Online teaching-learning in higher education during lockdown period of COVID-19 pandemic. *Int. J. Educ. Res.* 1:100012. doi: 10.1016/j.ijedro.2020.100012

REFERENCES

- Andrushchenko T. I., Andrushchenko T. V. (2022)Viina: dukhovno-estetychni ta moralni tsinnosti – utverdzhennia chy perehliad. *Pisliavoiennyi svit : liudy, problemy, tsinnosti* : Collection of Materials of the International Scientific-Practical Internet Conference. Kyiv, 15.04.2022 (pp. 45–48). Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].
- Vyshnevskiy, O. (2006). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky. KOLO. [in Ukrainian].
- Nikolaiev, Ye., Rii, H. I. & Shemelynets (2023). *Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitychnyi zvit*. Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. [in Ukrainian].
- Fedorchenko, T. Ye. & Yivzhenka, Yu. V.(2021). Innovatsiini vykhovni tekhnolohii u teorii i praktytsi suchasnoi osvity. *Collection of Materials of the Scientific-Practical Conference*, Kyiv. [in Ukrainian].
- Yermakov, I. (2021). Vykhovna systema shkoly: sutnist, rozvyvalno-korektsiini i zakhysni parametry. *Innovatsiini vykhovni tekhnolohii u teorii i praktytsi suchasnoi osvity: zbirnyk materialiv nauk.-prakt. konf.*, Kyiv (pp. 20-25). [in Ukrainian].
- Yermachenko, V. Ye. & Derykhovska, V. I. (2017). Osoblyvosti transformatsii svitovoi systemy vyshchoi osvity u XXI stolitti. *Ekonomika i suspilstvo*, 10, 518–522. [in Ukrainian].
- Luchaninova, O.P. (2017). *Prohrama vykhovannia studenta «Profesional i osobystist»*. NMetAU. [in Ukrainian].
- Kravchuk, H., Shevchuk & T. (2020) Tendentsii transformatsii vyshchoi osvity v suchasnykh sotsialno-ekonomichnykh umovakh. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy*,.1 (37), 131-137. DOI - 10.18371/2221-755x1(37)2020208373. https://www.researchgate.net/publication/343149168_TENDENCII_TRANSFORMACII_VISOI_OSVITI_V_SUCASNIH_SOCIALNO-EKONOMICNIH_UMOVAH [in Ukrainian].
- Operatsiyni plan realizatsii u 2022-2024 rokakh Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini*

- na 2022-2032 roky. (2022).
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Operatsiynyy.plan.SRVO-23.02.22.pdf> [in Ukrainian].
- Pershyi ukrainskyi pedahohichnyi kongres*, 1935. (1938). Lviv: nakladom tovarystva «Ridna shkola». 295 p. [in Ukrainian].
- Dembitskyi, S., Zlobina, O., Kostenko, N. & al. (2022). *Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny. 2022: Kolektyvna monohrafiia /ed. chlen.-kor. NAN Ukrainy, d. filos. n. Ye. Holovakhy, d. sots. n. S. Makeieva. Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy.* [in Ukrainian].
- Fedorova, A. (2017). Osoblyvosti pedahohichnoi refleksii pedahoha. *Pedahohichna maisternist vykladacha vyshchoi shkoly*, 5, 191-203.
<http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/6516/1/191-203.pdf> [in Ukrainian].
- Shevchuk, I., & Shevchuk, A. (2022). Osvitnia analityka kriz pryzmu viiny: vyklyky ta mozhlyvosti dlia vyshchoi shkoly Ukrainy. *Ekonomika ta suspilstvo*, (39).
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80> [in Ukrainian].
- Shevchuk, A. (2022). Transformatsiia vyshchoi osvity v Ukraini: retrospektyvnyi aspekt.
<http://ea21journal.world/wp-content/uploads/2022/04/ea-V123-24.pdf> [in Ukrainian].
- Crowfoot A. *The european strategy for universities and system-level reforms: Quo vadis?*
https://www.youtube.com/watch?v=1XXk5R_wdUw?t=6451.
- Kezar, A. & Eckel, P. (2002) Examining the Institutional Transformation Process: The Importance of Sensemaking, Interrelated Strategies, and Balance Research. *in Higher Education*, 43 (3), 295-328.
- García-Morales, Garrido-Moreno and Martín-Rojas (2021). The Transformation of Higher Education After the COVID Disruption: Emerging Challenges in an Online Learning Scenario. *Front. Psychol., 11 February 2021 Sec. Organizational Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.616059>
- Mishra, L., Gupta, T., & Shree, A. (2020). Online teaching-learning in higher education during lockdown period of COVID-19 pandemic. *Int. J. Educ. Res.* 1:100012. doi: 10.1016/j.ijedro.2020.100012.

Olha Luchaninova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Engineering Pedagogy
Ukrainian State University of Science and Technology
(Educational and Scientific Institute «Institute of Industrial and Business
Technologies»),
Dnipro, Ukraine,
ORCID ID: 0000-0001-8336-9273
e-mail: 2017olgapetrovna@gmail.com

EDUCATIONAL ASPECTS OF PEDAGOGICAL REFLECTION ON THE FORMATION OF THE FUTURE TEACHER'S PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF WAR AND TRANSFORMATION OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The study characterizes the author's vision of the pedagogical reflection of a modern teacher who carries out his professional activity in the conditions of war and transformation in higher education. There is a need to revise the traditional master's program in vocational education in terms of its

flexibility and development of general competencies, as graduates are increasingly required to work in unpredictable conditions and apply their personal qualities.

The article emphasizes the educational aspects of pedagogical reflection, which include the psychology of a young person's life-creativity, adaptation to new stakeholder requirements, developed flexible skills, harmony of personal and professional qualities or competencies, and the formation of value orientations. The pedagogical reflection of a teacher who provides professional training for master's students is an important structural component of his or her activity.

The purpose is to reveal the educational aspects of pedagogical reflection on the formation of the personality of a future teacher in the conditions of war and transformation of higher education, to actualize the educational value of general cultural competencies of higher education students, to emphasize the renewal of the educational environment and the educational system of the university, where the student is formed as a person.

Methods and techniques. The main methods of the study are the analysis of psychological and pedagogical literature; analytical materials on the state of higher education, comprehension of the materials of the First Pedagogical of the Congress on the relevance of educational aspects of pedagogical reflection to modern Ukrainian pedagogy; synthesis, generalization, systematization of transformation processes in higher education through teacher's pedagogical reflection.

Result. The development of a master's degree in vocational education is a process of psychological and pedagogical support for the student's personality. Development becomes part of the student's education system and turns into his/her personal system of conscious pedagogical action and moral choice.

The theoretical significance of the article is to update the spiritual and cultural content of the educational environment of the university, where, in addition to learning, the personality of higher education students is formed through the conditions of life-creation and pedagogical reflection of the teacher. Practical significance - as a result of a pedagogical experiment on the development of general cultural competencies of future teachers in professional training and use in the educational process.

Keywords: pedagogical reflection, transformational processes, master's personality, general cultural competencies, Ukrainian pedagogy.